»Således ses hvad skilnad hiul och block gifva i motgnidning emot skruf och vigg. Neml. ungefer som 1 til 12 a 16».

Modellen består av två huvuddelar: pressen och tramphjulet. Den förstnämnda består av ett stativ i vilket presskivorna ligga. I stativets sidor finnas avlånga urtagningar i vilka, sedan maximitrycket under pressningen uppnåtts, inslås kilar varigenom trycket kan bibehållas konstant under en viss tid. Pressen kan sedan flyttas undan och en annan sättas i dess ställe. Ett och samma tramphjul kan således användas till flera pressar. På båda sidor om pressen sitta två stycken block kring vilka repen löpa, som komma från tramphjulet. Detta tramphjul är upphängt i en ställning, som på ena sidan är försedd med ett bräde på vilket den person, som sköter tramphjulet skall stå. På denna fotbrädas undersida finnes en spärranordning, som skjutes för då trampningen upphör. Hjulet har två stycken »koniska snäckor» eller valsar kring vilka repen under pressningen lindas upp. Att förse hjulet med koniska axlar är en stor fördel, ty i samma grad motståndet tilltager vid pressningen så tilltager även kraften i tramphjulet.

Fördelen av att använda en dylik press är, säger Polhem, dels »at den kan byggas med långt mindre omkostnad, än de ordinaira skrufprässar» och dels »at en karl här kan förrätta lika stark prässning och på kortare tid, än flere karlar på den vanlige».

Den här beskrivna modellen bestod vid början av den konservering och restaurering, som Högskolans modellsamling under de senaste fyra åren genomgått, av en mängd lösa och söndriga delar. Dessa ha efterhand återfunnits och satts på sina respektive platser så att modellen nu är i det närmaste komplett. Ännu saknas emellertid den del på tramphjulet, som under pressningen skall hålla pressen på ett visst avstånd från detsamma. Det är dock möjligt att denna del kommer att återfinnas i den stora samling av lösa delar, som ännu finnes att genomgå för identifiering.

Sten Carlqvist.

Tekniska och industrihistoriska minnesmärken.

Med en rasande fart har utvecklingen gått fram över gamla tekniska och industriella anläggningar, över industribyggnader och dessas inredning och utrustning av teknisk art. Någon lagstiftning, som skyddar byggnader av tekniskthistoriskt värde, finnes icke, och när ekonomiska och andra faktorer framtvingat en nydaning, en ombyggnad, en utvidgning, har mången gång allt det gamla måst försvinna. Hyttorna, hammarsmedjorna, konstgångarna vid gruvorna, vattenkvarnarna, tråddragerierna, de vattenhjulsdrivna sågverken o. s. v. ha på de flesta platser stoppat driften och för alltid lagts ned, stundom för att på platsen multna bort och rosta sönder, stundom för att ge rum åt nya byggnader, och endast i undantagsfall givas de gamla byggnaderna, där dessa blivit bevarade, den vård de behöva.

Därmed ha många ur kulturhistorisk synpunkt oersättliga värden gått förlorade. Med i hög grad erkännansvärd ansvarskänsla ha dock en del av vårt lands stora industriföretag sökt skona gamla byggnader och med beaktande av

museala synpunkter konserverat och på platsen bevarat, vad som inom praktiska och ekonomiska gränser varit möjligt. Till en del hembygdsmuseer liksom till Nordiska Museets avdelning på Skansen ha en del tekniska mindre anläggningar överförts och på så sätt räddats åt eftervärlden. Även på privat initiativ har åtskilligt tillvaratagits och fått en fristad i olika delar av landet. Inom Tekniska Museet upptogs denna fråga om industriella minnesmärkens bevarande på ursprunglig plats redan 1924 på förslag av dåvarande ordföranden i styrelsen, Fil. Dr Carl Sahlin, och genom museets ingripande har vissa äldre märkliga industribyggnader blivit iståndsatta och bevarade på platsen. Genom den stora arbetsbörda, som påvilat museet, har dock under åren denna fråga något kommit att skjutas åt sidan, men genom den senaste tidens många industriella förändringar har frågan aktualiserats och på nytt tagits upp.

För att få en överblick över hela vårt lands bestånd av tekniska och industrihistoriska minnesmärken har en inventering av dessa satts igång av Tekniska Museet. Det är för mycket att begära, att allt gammalt skall bevaras på sin ursprungliga plats eller i museer, men så mycket bör göras, att allt värdefullt räddas så långt det är möjligt och att, om en äldre byggnad nödvändigtvis skall rivas eller förändras, byggnaden och dess inredning dessförinnan bli föremål för en museal uppmätning och genomfotografering. Allt för ofta har detta försummats och med beklagande måste man konstatera, hur svårt det numera är att få en inblick i och en kunskap om den miljö — och alla dess tusen detaljer — i vilken arbetet i forna dagar bedrivits. Den nämnda inventeringen har i första hand till uppgift att få fram en översikt över vad som redan är gjort på området och vad som återstår att göra. Frågeformulär äro under utsändning till industriföretag, museer, hembygdsföreningar, privatpersoner m. fl., och det är museets förhoppning, att de, till vilka museet vänder sig, vilja medverka till att få denna inventering så snabbt som möjligt genomförd och att museets senare framställningar om åtgärder till de tekniska och industrihistoriska minnesmärkenas bevarande skall mötas med förståelse.

I Tekniska Museets årsbok kommer redogörelse för arbetets gång att lämnas och några av de mest betydelsefulla minnesmärkena att beskrivas.

Vi skydda våra konstverk, våra allmogebyggnader, våra kulturhistoriska byggnader i städerna, naturminnesmärken, olika djur- och växtarter, som hålla på att dö ut, etc. Borde vi icke då också slå vakt kring de minnen, vi äga från forna tiders tekniska och industriella arbete, som för vårt lands utveckling varit av så fundamental betydelse?

Torsten Althin.

Polhemsstickan.

I årsbokens redogörelse för Tekniska Museets verksamhet under år 1931 omnämnes den märkliga gåvan av »Polhemsstickan» (jfr även bilden sid. 28). Det är en 6 tum lång stålstav med i spiral anordnade klackar med inslagna siffror betecknande de mått, som kunna tagas från stavens ändar emot de olika klackarna. Den torde ha använts som tolk vid serietillverkning av t. ex. delar till ur eller lås. De uppgifter, som äro knutna till måttstaven, gör det högst